

GUSTAV CASSEL OCH KOOPERATIONEN

Av direktör HERMAN STOLPE

I anledning av 100-årsminnet av Gustav Cassels födelse, som ihågkommit framför allt i vetenskapliga kretsar, erinrar direktören i Kooperativa Förbundet, Herman Stolpe, om Cassels engagemang i kooperationens strävanden. Gustav Cassel var ända sedan sina unga år och under hela sitt liv en förespråkare för den kooperativa idén.

”Kriteriet på kunskapens värde är att den tjänar livet.”

Gustav Cassel

gången 20 oktober 1866 och avled 1945, alltså för tjuguetta år sedan, strax innan det andra världskriget nått sitt slut. Hundraårsminnet har ihågkommit framförallt i vetenskapliga kretsar, och hans lärjunge Gunnar Myrdal har publicerat en för lekmän avsedd, biljant skriven och med personliga hågkomster laddad artikel under strecket i den tidning, Svenska Dagbladet (20.10 1966), där Cassel under flera åttionden under utsatt namn skrev elegant stiliserade ledare i ekonomiska, ofta världsekonomiska, ämnen.

Myrdal erinrar om att Cassel i sina unga år, ”trots att han med stor emfas tog avstånd från Marx, förde in i den nationella debatten de av makarna Webb inspirerade radikala idéerna, framförallt vad gällde fackföreningsrörelsens roll”, vilket ”i den tidens överklass-Sverige var tillräckligt för att bli känd som en farlig socialist. Han var även en pålitlig förkämpe för beskattning av oförtjänt värdestegring... I frågan om allmän rösträtt stod han naturligtvis till vänster. Han var även för nedskärning av skatteprivilegiet för företagarnas annonsering och reklam.”

Det har i år förflutit ett hundra år sedan den vittberömda svenske nationalekonomen Gustav Cassel föddes. Han såg dagens ljus första

Cassel och Kooperationen i England

Det förtjänar tilläggas att Cassel ända sedan sina unga år och hela livet ut var en förespråkare för den kooperativa idén. Hans tidiga framstegsvänliga engagemang i den kooperativa rörelsens strävanden kan man studera i hans redan år 1902 utgivna bok "Socialpolitik", som innehöll de föreläsningar han i början av samma år höll på inbjudan av Frisinnade klubben och Börs-sällskapet i Göteborg, sedermera även på Göteborgs arbetareinstitut och i utvidgad form vid Köpenhamns universitet. Den första föreläsningen (efter en inledande översikt) handlade om kooperativen. I förordet till boken hänvisade han till två engelska böcker, *Beatrice Potters* "Co-operative Movement in Great Britain" (1891) och makarna Webbs "Industrial Democracy" (1897), vilket visar hur intresserad han var för kooperativen, som han lärt känna i England, och hur mån han var att sprida kännedom om rörelsen i vidare kretsar. Boken blev en vacker framgång — 1923 utgavs den i en tredje, oförändrad upplaga. Cassel hade då jämte sin maka för lång tid sedan (1905) varit med om att grunda en konsumtionsförening i Djursholm, där familjen hade sin bostad.

Kapitel II i hans bok bär rubriken "Kooperativ politik". Han utgår där från den engelske socialreformatorn *Robert Owens* verksam-

het. Redan inledningsvis klargjorde han, att arbetarproduktionsföreningarna (*Owens* "kommuniteter", där den produktiva verksamheten drevs kollektivt av de i företagen engagerade) inte innebär något väsentligt principiellt nytt i jämförelse med vanliga vinstföretag, eftersom "profiten finns kvar, ehuru den delas mellan arbetarna i förhållande till det utförda arbetet, i stället för att delas mellan kapitalister i förhållande till det insatta kapitalet". I konsumentkooperationen såg Cassel däremot en företagsform, "som har till mål profitens fullständiga utrotande... Konsumenterna sammansluter sig för att själva inköpa de varor de förbrukar eller låter producera dem för egen räkning och därmed ernår att ej behöva betala mer än varornas verkliga produktionskostnader."

Koncentration av detaljhandeln

Cassel skildrade därefter *Rochdale*-föreningen som mönster för den moderna konsumentkooperationen. Han lade särskild vikt vid att framhålla, att "vad som gjorde föreningen till en verklig konsumentassociation var stadgandet, att *vinsten skulle delas i proportion till var medlems inköp*". Härigenom lades grunden till "rörelsens utveckling till en stor öppen demokrati". Bland andra kooperativa grundstenar nämner Cassel: "att söka förmå medlemmarna att låta sina utdelningar stå kvar i den kooperativa

affären för att på det sättet lära dem att samla kapital"; "att anslå 2,5 procent av all vinst till bildningsändamål för att sålunda befordra medlemmarnas utveckling och duglighet"; "att tillämpa den demokratiska regeln: en person en röst... Det är särskilt denna sista regel, som karakteriserar den kooperativa rörelsen som en demokrati och skarpt skiljer den från de vanliga kapitalistiska bolagens plutokrati."

Bland Kooperationens "national-ekonomiska företräden" framhävde Cassel, att rörelsen "betyder en koncentration av hela detaljhandeln och därmed en avsevärd besparing av arbetskraft i jämförelse med det rent otroliga slöseri", som den privata handeln gjort sig skyldig till. "Den högre organisation av detaljhandeln, som heter Kooperation, måste hälsas med glädje som ett verkligt och viktigt steg framåt".

Enligt Cassels uppfattning var Kooperationen även ägnad att motverka "det meningslösa offerande av de lägre klassernas begåvningar, som vi hittills gjort oss skyldiga till", nämligen på så vis att Kooperationen genom sin omfattande demokratiska organisation äger en bred rekryteringsbas, när det gäller att utvälja och skola ledarbegåvningar inom den stora kretsen av medverkande inom rörelsen.

Cassel lade även stor vikt vid Kooperationens allmänt konsumentfostrande insatser. Han nämner

"den högre varukännedom och det förnuftigare ordnande av hela förbrukningen, som följer med medlemskapet i en välskött konsumtionsförening". Bland dessa insatser skattade Cassel högst propagandan för kontant betalning av livsmedel och dagliga förbrukningsartiklar och att "kooperationen uppfostrar till sparsamhet. Konsumtionsföreningen verkar som en automatisk sparbössa".

Det var med stor glädje som Cassel konstaterade, att svenskarna, som när seklet var ungt ännu inte byggt upp någon stark kooperativ rörelse, snart visade sig i stånd att skapa en kooperativ föreningsverksamhet, uppbyggt av alla samhällsklasser, vilken framstår som ett mönster för yttvärlden och i hög grad förverkligat, vad Cassel själv betraktade som uppgifter av central betydelse.

Cassel som ekonomisk folkuppfostrare

Cassel gjorde visserligen inte själv en praktisk-organisatorisk insats i Kooperationens utveckling. Därtill saknade han möjligheter, upptagen som han var av sitt vetenskapliga arbete och av sina alltmer tidskrävande insatser som kommentator av den samhällsekonomiska utvecklingen och som flitigt anlita expert i världsekonomiska sammanhang. Men han släppte aldrig kontakten med Kooperationen och dess centralorganisation. Bevis härför är bl. a., att han var en högt skat-

tad författare på KF:s bokförlag, där bland böcker av Cassels hand märks en förträfflig liten skrift "Spara eller inte spara" (1933) och hans stora lärobok "Teoretisk socialekonomi" (1934).

Det är svårt att avgöra, vilket inflytande Cassel som ekonomisk lärofader haft på den ekonomiska bildningens höjande i Sverige, men några exempel skall visa, att detta inflytande inte varit obetydligt. — I slutet av 1930-talet besöktes Stockholm av den nyligen avlidne franske politikern *Paul Reynaud*, mest känd som fransk konseljpresident i början av andra världskriget. Jag var värd för Reynaud och hans sällskap under deras första dag i Stockholm. De franska gästerna ville inte bara lära känna kooperationen utan även studera bostadsförhållandena. Vi besökte bl. a. en småstuga i Olovslund, tillhörande en socialdemokratisk spårvägsman. Reynaud fäste sig bl. a. vid att stugägaren i sin boksamling hade Cassels stora verk "Teoretisk socialekonomi". Det förvånade honom högeligen, att en socialdemokratisk tjänsteman hade skaffat sig detta digra verk, skrivet av en ledarskribent i en stor högertidning. Han bläddrade i boken och fann, att den var välförsedd med anteckningar. Hemkommen till Paris skrev Reynaud från deputeradekammaren ett tackbrev, där han förklarade, att fyndet av Cassels verk i småstugan var det som gjort starkast intryck på honom under

Sverigebesöket.

Jag förstod att denna upplevelse skulle intressera Cassel, min gamle lärare, och jag skildrade i ett brev händelsen för honom. Något senare inträffade följande: Jag besökte en sjukskriven butiksföreståndare i Konsum Eskilstuna. Det visade sig, att han ägde bibliofilupplagan av Cassels "Teoretisk socialekonomi". Jag antydde för honom att boken som var slutsåld, hade ett betydande värde och att förlaget var berett att köpa den. Han svarade: "Jag har det knalt ekonomiskt just nu, men Cassels bok säljer jag inte. Som socialdemokrat delar jag väl inte i allo Cassels åsikter men han är en av våra stora nationalekonomer och jag har skaffat mig boken, därför att jag vill ha denna dyrgrip i min boksamling."

Cassel sände mig ett svarsbrev, varav framgick att han var glad över att kooperationen genom sin omfattande utgivning av ekonomisk litteratur bidragit till att höja den ekonomiska allmänbildningen i Sverige. Han hade säkerligen fått en känsla av att de första orden i hans huvudarbete beaktats av Kooperativa förbundet:

"Det nutida samhällslivet kräver ett ständigt stigande mått av allmän ekonomisk bildning."

Och han kunde med fog anse, att han var en av de svenska nationalekonomer, som verksamt bidragit till denna höjning av bildningen.